ANαliZA

časopis za kritično misel

Letnik 6, številka 4, april 2003 · ISSN 1408-2969

FILOZOFIJA SAULA KRIPKEJA

Danilo Šuster

O nujnosti a posteriori

Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru

Citiranje: Danilo Šuster, »O nujnosti a posteriori«, *Analiza: časopis za kritično misel* 6, št. 4 (2002): 84–103.

To delo je objavljeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva 4.0 Mednarodna (CC BY 4.0), https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sl.

Izdajatelj: Društvo za analitično filozofijo in filozofijo znanosti, Ljubljana.

Elektronska različica je bila leta 2026 rekonstruirana iz izvirnih stavnih datotek in preverjena s tiskano izdajo. Številke strani ustrezajo tiskani izdaji; prelomi strani znotraj prispevka se lahko nekoliko razlikujejo.

Danilo Šuster
Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru

O NUJNOSTI *A POSTERIORI*

Za tradicionalnega epistemologa se razreda nujnih resnic in resnic, ki so spoznane *a priori*, natanko pokrivata, vse nujne resnice so spoznane *a priori* in vse *a priori* resnice so nujne. Kripke dokazuje, da so nekatere nujne resnice spoznane *a posteriori* in nekatere apriorne resnice kontingentne. V razpravi analiziram izvor nujnosti v propozicijah, ki so nujne *a posteriori*, in pokažem, da gre za nujnost posedovanja bistvenih lastnosti. Obravnavam vlogo apriornih intuicij v utemeljevanju nujnosti *a posteriori*, na katero opozarja G. Bealer. A. Casullo želi ohraniti zvezo med nujnostjo in apriornostjo tako, da ločuje védenje splošnega modalnega statusa, védenje resničnostne vrednosti in védenje specifičnega modalnega statusa dane propozicije. Toda prav isti moment apriornosti, ki po mnenju Casulla nastopa v nujnosti *a posteriori*, nastopa tudi v spoznanju kontingence, zato nova razlikovanja niso ustrezna obramba tradicionalne epistemologije. V vseh navedenih primerih nujnosti *a posteriori* zares nastopata filozofska intuicija in spoznanje *a priori*, toda to dejstvo Kripkejevim primerom še ne odvzame njihovega aposteriornega statusa.

Ključne besede: *a priori*, *a posteriori*, nujnost, kontingenca, identiteta med togimi označevalci, esencializem, Kripke.

Uvod[**]

V Uvodu v *Kritiko čistega uma* se Kant ukvarja z vprašanjem, po kateri značilnosti lahko čisto spoznanje zanesljivo razlikujemo od empiričnega. In ugotovi naslednje:

> "Izkustvo nas sicer uči, da je nekaj takšno ali takšno, vendar ne, da ne more biti drugačno. Če torej, *prvič*, najdemo kak stavek, ki je hkrati mišljen z *nujnostjo*, potem je to apriorna sodba: če poleg tega ni izpeljan iz nobenega drugega stavka, ki ne bi tudi sam veljal kot nujni stavek, potem je aprioren sploh." (Kant, 2001: 38)

> "Nujnost in stroga občost sta torej zanesljiva znaka apriornega spoznanja in tudi neločljivo sodita druga k drugi." (Kant, 2001: 39)

Za Kanta je kriterij za spoznanja *a priori* ta, da so to obča spoznanja, ki imajo značaj notranje nujnosti in so neodvisna od izkustva. Kant je tako predstavnik epistemološke tradicije, ki ne ločuje med oznako sodb kot *a priori*, nujnih,

[**] V članku se opiram na dele tretjega poglavja magistrske naloge Šuster (1991).

splošnih, univerzalnih ... V tradicionalni epistemologiji je spoznanje neke propozicije upravičeno *a priori*, če in samo če je ta propozicija nujno resnična. Iz tega kajpak sledi, da je dana propozicija kontingentno resnična, če in samo če je njeno spoznanje upravičeno *a posteriori*.

Toda gre za dvoje razlikovanj: epistemološko upravičenje in metafizični modalni status, zato je vsaj pojmljivo, da obstajata tudi navzkrižni kategoriji – nujne propozicije, ki so upravičene *a posteriori* in *a priori* upravičene propozicije, ki so zgolj kontingentno resnične. Saul Kripke je zaslovel s tezo, da nujne resnice *a posteriori* in kontingentne resnice *a priori* zares obstajajo. V tej razpravi se bom omejil na problem nujnih resnic *a posteriori*. Podrobno bom analiziral dokaz, po katerem iz logičnih in semantičnih intuicij izpeljemo nujnost *a posteriori*. Pokazal bom, da nujnost *a posteriori* temelji na filozofskih intuicijah o bistvenih značilnostih, zato me bo zanimala tudi vloga spoznanja *a priori* v esencialističnih intuicijah, ki jo zagovarja G. Bealer. Mislim, da te vloge ni mogoče spodbijati, saj se nanjo sklicuje sam Kripke. Opozoril pa bom na vlogo empiričnih odkritij v uporabi intuicij o bistvenih lastnostih. V vseh primerih nujnosti *a posteriori*, ki jih navaja Kripke, nastopa v prvem koraku spoznanje *a priori*, toda tudi upravičenja, ki ima status *a posteriori*, ne moremo zanikati. Kako razložiti hkratni obstoj spoznanja *a priori* in *a posteriori*? Po predlogu A. Casulla je védenje splošnega modalnega statusa (ali je dana propozicija nujna ali kontingentna) vedno *a priori*. Na koncu dokazujem, da to ni uspešna obramba tradicionalne zveze med nujnosti in apriornostjo.

1.

Najprej si oglejmo oznako osnovnih pojmov. *Nujnost* propozicije bom razumel kot resnico propozicije v vseh možnih svetovih, ne da bi se pri tem spuščal v metafizično razpravo o naravi možnih svetov. Za kontingenco naj velja običajna definicija: propozicija, da *p*, je (metafizično) kontingentno resnična, če in samo če bi lahko bila (metafizično) neresnična. Za namene te razprave pa bom privzel naslednjo oznako pojma znanja *a priori* (prim. Casullo, 1999: 3):

(Ar) S ve *a priori*, da *p*, če in samo če je S-vo prepričanje, da *p*, upravičeno *a priori* in so hkrati izpolnjeni drugi pogoji za znanje, da *p*. S-ovo prepričanje, da *p*, je upravičeno *a priori*, če in samo če upravičenje ni odvisno od izkustva.

Potem velja:

(As) Prepričanje, da *p*, je upravičeno *a posteriori*, če in samo če je upravičenje za to prepričanje odvisno od izkustva.

A priori in *a posteriori* sta najprej načina upravičenja in šele v izpeljanem pomenu to oznako prenašamo na propozicije in njihovo spoznanje. "Tradicionalist" naj bo epistemolog, ki sprejema (T_1) in (T_2):

(T_1) S ve *a priori*, da *p*, če in samo če je S-ovo prepričanje, da *p*, nujno resnično.

(T_2) S ve *a posteriori*, da *p*, če in samo če je S-ovo prepričanje, da *p*, kontingentno resnično.

Tradicionalist v podporo (T_1) in (T_2) navaja naslednji razmislek. Empirične raziskave odkrijejo posamezna dejstva o dejanskem svetu, nujnost določenega stanja stvari pa ne more biti odvisna od posebnih značilnosti tega sveta, saj je

nujno resnična propozicija resnična v *vsakem* možnem svetu. *A posteriori* upravičena propozicija pa je odvisna od posebnih okoliščin dejanskega sveta, ki bi lahko bile drugačne, saj bi sicer empirična raziskava bila nepotrebna. In obratno, kadar neko propozicijo spoznamo kot resnično brez sklicevanja na izkustvo, potem resnica takšne propozicije ni odvisna od tega, kakšen je dejanski svet, torej je nujna.

Kako je lahko Kripke zavrnil tradicionalistov razmislek? V literaturi najdemo štiri vrste primerov, ki naj bi šteli kot nujne resnice *a posteriori*:

(1) *Matematične sodbe, katerih resničnostna vrednost* (*še*) *ni znana*

Vsako sodo število, večje od štiri, je vsota dveh praštevil. (Goldbachova hipoteza)

Iz *n* vžigalic lahko konstruiramo *m* trikotnikov.

(2) *Resnični stavki identitete med togimi označevalci*

(H) Večernica je Danica.

Cicero je Tulij.

(3) *Empirično odkrite teoretske identitete*

(V) Voda je H_2O.
(Voda je spojina, sestavljena iz dveh delov vodika in enega dela kisika.)

Gravitacija je ukrivljenost prostora-časa.

Svetloba je tok fotonov.

Toplota je gibanje molekul.
(Temperatura je povprečna kinetična energija.)

Zlato je element z atomskim številom 79.

(4) *Propozicije, v katerih nastopa pripis bistvene lastnosti*

Pokažem na leseno mizo pred sabo in rečem: “Ta miza je nujno takšna, da ni iz ledu.”

Mačke so živali.

Nixon ni neživa stvar.

Prvo vrsto nujnosti *a posteriori* so poznali tudi v tradicionalni epistemologiji, predvsem zaradi problema neodločljivih matematičnih propozicij. Če sprejmemo matematiko kot carstvo nujnih resnic, potem je Goldbachova hipoteza nujno resnična ali pa nujno neresnična. Toda resnice te hipoteze še ne poznamo, torej je gotovo ne poznamo *a priori*. Analitični *a posteriori*, kot imenuje takšne primere, priznava tudi Roderick Chisholm, klasik tradicionalne epistemologije. Njegov primer so zapleteni logični teoremi, za katere oseba *a* ve, da so resnični, vendar samo po pričevanju avtoritete *b* (Chisholm, 1977: 47). Toda Chisholm jih razlaga tako, da ena oseba v tej verigi vendarle poseduje spoznanje nujnosti *a priori*. Če oseba *a* ve *a posteriori*, da je neka nujna propozicija *p* resnična, potem *b* (strokovnjak za matematiko) ve *a priori*, da je neka nujna propozicija *q* resnična. To še vedno ni prava nujnost *a posteriori*.

Resnična novost so primeri (2), (3) in (4). Tezo o nujnosti empirično odkritih teoretskih identitet (3) včasih označujejo tudi kot znanstveni esencializem, tako da bi jo lahko uvrstil v zadnji razred (4), ki je bližje čistemu metafizičnemu

esencializmu. V razpravi se bom omejil na primera "Večernica je Danica" (H) in "Voda je H_2O" (V), ki temeljita na pojmu *togega označevalca* [*rigid designator*]. Togi označevalec po Kripkeju označuje v vsakem možnem svetu, v katerem dani predmet obstaja, isti predmet kot v dejanskem svetu, sicer pa ne označuje ničesar. Najbolj značilen togi označevalec je lastno ime. Lastno ime, recimo "Aristotel", referira na isto osebo v vsakem možnem svetu, ne glede na to, ali je v danem možnem svetu o tej osebi resnično tisto, kar ji v dejanskem svetu pripisuje pridruženi opis. V nekaterih možnih svetovih Aristotel ni avtor *Poetike*, v drugih ni Platonov učenec, prav v vsakem možnem svetu pa je Aristotel enak (isti kot) Aristotelu.

Oglejmo si po korakih, zakaj je trditev istovetnosti med togima označevalcema ("Večernica je Danica") za Kripkeja nujna resnica *a posteriori*.

(1) $(\forall x)(\forall y)\,[(x = y) \rightarrow (Fx \leftrightarrow Fy)]$ // Leibnizov zakon

(2) $(\forall x)(\forall y)\,[(x = y) \rightarrow (\Box(x = x) \leftrightarrow \Box(x = y))]$ // $\Box(x = ...)/F$

(3) $(\forall x)(\forall y)\,[(x = y) \rightarrow \Box(x = y)]$ // po prop. logiki iz (2)

(4) $(a = b) \rightarrow \Box(a = b)$ // iz (3), kjer sta "a" in "b" toga označevalca

(5) Lastna imena v naravnem jeziku so togi označevalci, "Večernica" in "Danica" pa sta lastni imeni.

(6) (Večernica = Danica) $\rightarrow \Box$(Večernica = Danica) // iz (4) in (5)

(7) Večernica = Danica // empirično odkritje babilonskih astronomov

(8) $\Box$(Večernica = Danica) // iz (6) in (7)

(1) je Leibnizov zakon nerazločljivosti identičnih. Vrstica (2) pa sledi iz (1), če lastnost "*F*" nadomestimo z lastnostjo "biti nujno identičen z *x*" in namesto "*F*..." pišemo "$\Box(x = ...)$". Vrstica (3) sledi iz (2) po propozicionalni logiki, saj je "$\Box(x = x)$" tavtologija, ki jo lahko izpustimo iz drugega člena implikacije v vrstici (2). Modalni prehod iz resnice *simplicite* na nujno resnico se skriva v vrstici (3), ki jo Kripke bere kot tezo, da objekti ne morejo biti kontingentno identični. Identiteta je notranja relacija, relacija med stvarjo in njo samo. Teza o modalnih lastnostih togih označevalcev – vrstica (4) – je zanj očitna teza filozofske logike, neodvisna od semantike naravnega jezika. V definicijo togega označevalca je že vgrajena modalno stabilna referenca, po kateri ne obstaja tak možni svet, kjer identiteta med dvema togima označevalcema ne bi veljala. Kripke, Donnellan, Putnam in Kaplan dokazujejo, da so lastna imena, indeksikali in demonstrativi togi označevalci (5), zato lahko zatrdimo vrstico (6). Po enostavnem sklepanju potem dobimo, da je nujno res, da je Večernica istovetna z Danico. Odkritje, da je zadnje nebesno telo na določenem točki jutranjega neba, imenovano Danica, tudi prvo nebesno telo na določeni točki večernega neba, imenovano Večernica, pa je bilo empirično in zato *a posteriori*. Ker v vrstici (7) nastopa empirično odkrita propozicija, je končni sklep iz (6) in (7) nujna resnica, ki je upravičena *a posteriori*.

Ali lahko ugovarjamo tej izpeljavi? Oglejmo si kar prvi korak – ali je prehod od vrstice (1) do (2) zares samoumeven? V (1) nastopa načelo nerazločljivosti identičnih. Toda stavek izraža načelo nerazločljivosti, kadar ima obliko univerzalnega zaprtja sheme (1) (prim. Cartwright, 1979). Natančno logično

idejo načela nerazločljivosti torej izraža načelo oblike:

(1) $(\forall F)(\forall x)(\forall y)\ [(x = y) \rightarrow (F \text{ je lastnost } x \leftrightarrow F \text{ je lastnost } y)]$

Iz tega načela pa lahko nekaj izpeljujemo le, če lastnost "*F*" zares obstaja. Substitucija, na kateri temelji korak od (1) na (2), zato v sebi skriva trditev:

(L) $(\forall x)(\exists F)(\forall y)\ [(F \text{ je lastnost } y) \leftrightarrow \Box(x = y)]$

Za Kripkeja je (L) neproblematično načelo, saj je *F* lahko tudi lastnost, ki vključuje modalne operatorje, torej lastnost "nujno posedovati lastnost *G*", v danem primeru "biti nujno identičen z *x*" (Kripke, 1971: 137). *F* je torej lastnost, ki jo imajo vse stvari, ki so nujno identične z *x*. Toda ali pogoj, ki ustreza odprtemu stavku "$\Box(x = y)$", zares izraža neko lastnost? Težava je v tem, da konteksti, kjer nastopa operator nujnosti "□", niso ekstenzionalni, zato je vprašanje, kaj lahko postavimo na mesto "(...)" v "nujno (... je identičen z *x*)". "Nujno je, da ..." sodi med intenzionalne operatorje tipa "*a* verjame, da ...", "*a* upa, da ...", "verjetno je, da ... ". Naj "ver" označuje "Peter verjame, da ...". Če namesto "*F*" v (1) postavimo "ver (... = Danica)", tj. "je tak, da Peter verjame, da je identičen z Danico" dobimo:

(2') $(\forall x)(\forall y)\ [(x = y) \rightarrow (\text{ver}(x = \text{Danica}) \leftrightarrow \text{ver}(y = \text{Danica}))]$

Odkritje identitete (7) je empirično, zato je mogoče, da Peter, dokler nima ustreznega znanja, sploh ni prepričan v to, da gre za en in isti planet. Peter pa seveda ve, da je vsak planet enak samemu sebi. Tako dobimo napačno instanco (2'), namreč:

$(\text{Danica} = \text{Večernica}) \rightarrow [\text{ver}(\text{Danica} = \text{Danica}) \leftrightarrow \text{ver}(\text{Večernica} = \text{Danica})]$

V tem primeru je res "Danica = Večernica" in "ver(Danica = Danica)", ne pa "ver(Večernica = Danica)". Zakaj bi bilo tedaj načelo (1) evidentna teza filozofske logike? Težava je znana – v intenzionalnih kontekstih termina v resničnem stavku identitete nista zamenljiva *salva veritate*. Neveljavnost substitucije identičnih na mestu "(...)" v "ver(x = ...)" je lahko razlog, zaradi katerega sploh zanikamo, da obstaja dobro definirana lastnost, ki jo lahko postavimo na mesto "*F*" v (1). Če v (L) namesto "□" pišemo "ver", namreč dobimo:

(L') $(\forall x)(\exists F)(\forall y)\ [(F \text{ je lastnost } y) \leftrightarrow \text{ver}(x = y)]$

V tem primeru "*F*" izraža pogoj "biti tak predmet, da Peter o njem verjame, da je identičen z Danico". Toda ta pogoj določa po naši predpostavki o Petrovih prepričanjih samo Danico, ne pa tudi Večernice. Ker pa obe imeni označujeta isti predmet, zdaj velja: "$F(v)$" (saj Peter verjame, da je Venera istovetna z Danico) in "$\neg F(v)$" (saj Peter ne verjame, da je Venera istovetna z Večernico), kjer je "*v*" ime za Venero. Vidimo, da prehod iz (1) do (2) vodi do protislovja, če ga utemeljimo z (L'). Lastnost "je tak, da Peter verjame, da je identičen z Danico" ne izraža dobro definiranega pogoja, saj gre za pogoj, ki je resničen za Venero samo glede na to, s katerim opisom se nanjo nanašamo.

Kaj nam torej zagotavlja, da je dopusten prehod iz (1) na (2), ko pa so konteksti nujnosti ("□") prav tako intenzionalni? Načelo (L) ima morda prav tako napačno instanco, saj je lastnost, ki jo dobimo z instanciranjem spremenljivke *x* v (L) z imenom Danica – "□(... = Danica)" – morda prav tako problematična kot lastnost

tipa "ver(... = Danica)". Tako se lahko dokazovanje nujnosti *a posteriori* zaustavi že na prehodu od (1) do (2).

K problemu substitucije identičnih v intenzionalnih kontekstih se bomo vrnili kasneje. Najprej se vprašajmo, ali obstajajo morda še kakšni drugi razlogi za vrstico (3), ki so neodvisni od izpeljave iz (1) in (2). David Kaplan trdi, da gre za odločitev o semantični interpretaciji spremenljivk v kvantificiranih modalnih stavkih (Kaplan, 1990). Ko v modalnih stavkih govorimo o tem, da bi Sokrat lahko bil sofist, ali pa, da so vsa števila nujno števila, govorimo o dejanskih predmetih in presojamo, kaj se dogaja z njimi v različnih možnih svetovih. Zadnji stavek ima, recimo, obliko "$(\forall x)$(Število(x) $\rightarrow$ □Število(x))". V tem primeru gre za konstrukcijo *de re* – spremenljivka "*x*" *znotraj* modalnega operatorja "□" je vezana s kvantifikatorjem *zunaj* dosega tega operatorja. Modalnost *de re* pripisuje nekemu predmetu njegovo bistveno lastnost, namreč to, da je ta predmet nujno število. Takšne konstrukcije predpostavljajo, da objekt, o katerem govorimo, nastopa v različnih možnih svetovih, kjer preverjamo, ali ima neko lastnost.

Po standardni semantiki je propozicija oblike "$(\forall x)$(... *x* ...)" resnična na možnem svetu *i*, če vsi objekti na *tem* možnem svetu *i* izpolnijo pogoj "(... x ...)". Kvantifikatorje torej interpretiramo z objekti, ki so v domeni kvantifikatorja na danem možnem svetu. Toda spremenljivke znotraj modalnih operatorjev dobijo *isto* interpretacijo na vseh možnih svetovih. Stavek "Obstaja nekaj, za kar je možno, da je *P*" ali "$(\exists x)\Diamond P(x)$" interpretiramo tako, da spremenljivko "*x*" instanciramo na dejanskem (izhodiščnem) svetu in potem preverjamo, ali *ta* objekt izpolni odprti stavek "*Px*" na različnih možnih svetovih, ki so dostopni z izhodiščnega sveta. Predmet, ki ga v dani interpretaciji pripišemo kot vrednost spremenljivki na izhodiščnem svetu, je pripisan tej spremenljivki v tej interpretaciji tudi na *vseh* drugih možnih svetovih. Na podoben način v shemi (3) spremenljivki *x* in *y* interpretiramo najprej na dejanskem svetu in se potem sprašujemo, ali sta označena predmeta identična na vseh možnih svetovih. V tej razlagi interpretacije spremenljivk v kvantificiranih modalnih stavkih izraža vrstica (3) logično resnico. Če spremenljivki *x* in *y* označujeta isti predmet na dejanskem svetu, tedaj označujeta isti predmet na vseh možnih svetovih.

Po Kaplanovih ugotovitvah je v stavku nujne identitete "□(... = __)" na mestih "..." in "__" dopusten nastop spremenljivk. Uprimerjanje spremenljivk s singularnimi izrazi, s katerim iz "$(\forall x)(\forall y)$ [$(x = y) \rightarrow$ □$(x = y)$]" dobimo "$(a = b) \rightarrow$ □$(a = b)$", pa je problematično zaradi težav s substitucijo identičnih v modalnih kontekstih. Če se vprašamo, kaj lahko stoji na mestu spremenljivke *x*, da bo dovoljeno takšno uprimerjanje, je sorazmerno enostavno izpisati logični pogoj za tak izraz "δ":

(TD) $(\forall x)\Box(x = \delta)$

Po (TD) je "δ" izraz, ki označuje isti predmet na dejanskem svetu in na vseh drugih možnih svetovih. Izraz, ki tak pogoj izpolni, je togi označevalec. Kripke dokazuje, da so imena v naravnem jeziku togi označevalci. In ker sta Večernica in Danica imeni, je (H) resnična trditev. Teza (TD) izraža semantično odločitev, da bomo imena logično obravnavali tako, da imajo stabilno referenco čez možne svetove tako kot spremenljivke v *de re* konstrukcijah. V semantično interpretacijo takšnih izrazov je že "vpisano", da imajo referenco fiksirano na

dejanskem svetu. V tem se imena razlikujejo od določnih opisov. Recimo, da je za nas Tales oseba, ki izpolni opis "grški filozof, ki je menil, da je vse voda". Lahko bi se zgodilo, da dejanski Tales v to sploh ni verjel, obstajal pa je nek drug grški filozof, ki je zagovarjal takšno metafizično doktrino. Po Kripkeju bi v takšni hipotetični situaciji ime "Tales" označevalo prvo osebo (dejanskega Talesa), ne glede na to, kaj je ta trdil. Sklicevanje na hipotetično situacijo nas ne sme zavesti. Razmislek o rabi izrazov v protidejstvenih okoliščinah je samo kriterij za preverjanje intuicij o pomenu. Na hipotetično situacijo se sklicujemo zato, ker so samo intenzionalni konteksti dovolj "fini", da pokažejo razlike v pomenu ekstenzionalno identičnih izrazov. Semantične intuicije o rabi imen pokažejo, da se imena v takšnih kontekstih obnašajo tako kot spremenljivke v *de re* konstrukcijah.

Dummett meni, da je razlika med opisi in imeni samo razlika v branju dosega opisa, ki ustreza razliki med modalnimi konstrukcijami *de re* in *de dicto* (Dummett, 1973: 124-125). Propozicijo "Učitelj Aleksandra Velikega bi lahko ne bil učitelj Aleksandra Velikega" tako beremo *de dicto* kot "mogoče je, da učitelj Aleksandra Velikega ne bi bil učitelj Aleksandra Velikega", ker v njej nastopa določni opis "učitelj Aleksandra Velikega". Določni opis naj bi imel vedno ozki doseg, ki ne "seže" čez modalni operator ("mogoče je, da"). V *de dicto* branju je ta propozicija neresnična. Če pa bi brali opis s širokim dosegom, ki seže onstran modalnega operatorja – "učitelj Aleksandra Velikega je bil takšen, da je zanj bilo mogoče, da bi lahko ne bil učitelj Aleksandra Velikega" –, bi dobili resnično propozicijo. Nastop imen v modalnih kontekstih vedno označuje konstrukcijo s širokim dosegom označevalnega izraza. Recimo, v primeru "Aristotel bi lahko ne bil učitelj Aleksandra Velikega" gre za resnično propozicijo *de re*: o Aristotelu je res, da bi lahko ne bil učitelj Aleksandra Velikega.

Kripke takšno Dummettovo interpretacijo zavrača in trdi, da za imena kot toge označevalce v modalnih kontekstih sploh nima smisla postaviti razliko med *de re* in *de dicto*. Pravzaprav toge označevalce v nekaterih kasnejših delih tako *definira*: togi označevalci so izrazi, za katere je takšna razlika v modalnih kontekstih nesmiselna (Kripke, 1979: 137-138). "Za Večernico velja, da je nujno identična z Danico" pomeni isto kot "Nujno je res, da je Večernica identična z Danico". Ime v vsakem kontekstu samo stoji za svojega nosilca, ki je fiksiran na dejanskem svetu z dejanskim referentom. Drugače pa se obnašajo opisi, kjer obstaja razlika med branjem *de re* in branjem *de dicto*. "Za prvo nebesno telo na večernem nebu je res, da je nujno identično z Danico" je resnično, ne pa tudi "Nujno je res, da je prvo nebesno telo na večernem nebu identično z Danico".

Zdaj lahko odgovorimo tudi na začetni ugovor, da je lastnost "biti nujno takšen, da si istoveten z Danico" morda prav tako problematična kot lastnost "biti takšen, da oseba S verjame, da si istoveten z Danico" (ali "ver(... = Danica)"). Togi označevalci so namreč po definiciji zamenljivi *salva veritate* v modalnih kontekstih, ne pa tudi v epistemskih (S ve, da; S je prepričan, da ...). Kripke dokazuje, da se epistemska in metafizična možnost ne pokrivata.

Babilonski astronomi so uvedli izraz "Večernica" kot ime za najsvetlejše nebesno telo na nočnem nebu in izraz "Danica" kot ime za najsvetlejše nebesno telo na jutranjem nebu. Ugotovitev, da gre za isti predmet (Venero), je bila pomembno empirično odkritje. Ampak dejstvo, ki je bilo odkrito, je bilo metafizično nujno. *Mogoče je*, lahko si zamislimo možni svet, v katerem bi imeli babilonski

astronomi spoznavno evidenco, ki bi bila kvalitativno nerazločljiva od dejanske, v kateri pa Danica ne bi bila Večernica. "Mogoče je, da Večernica ne bi bila Danica" bi bilo resnično v primeru, ko bi dva različna planeta izpolnila opisa "najsvetlejše nebesno telo na nočnem nebu" in "najsvetlejše nebesno telo na jutranjem nebu". Prav zato, ker gre v odkritju identitete med togima označevalcem za *a posteriori* empirično odkritje, je takšna situacija epistemsko (z vidika evidence, torej kvalitativno) možna. Toda epistemska možnost še ni metafizična možnost, pravi Kripke. V opisanem hipotetičnem primeru bi astronomi uporabljali imeni drugače kot v dejanskem svetu – kot imeni za dva različna predmeta. Zato zgornji scenarij ne opisuje, kaj je metafizično možno o dejanski Veneri. Če je dejansko res, da "Večernica je Danica", potem je to res na vseh možnih svetovih, ker so imena vedno imena tega, kar imenujejo na dejanskem svetu. Metafizično možnega sveta, kjer ta identiteta ne bi veljala, sploh ni, saj možne svetove opisujemo z jezikom, v katerem imajo togi označevalci referenco fiksirano na dejanskem svetu.

V tem pojasnilu se skriva nevarnost trivializacije pojma nujnosti, ki nastopa v nujnih resnicah *a posteriori*. Zdi se, da so propozicije, ki jih izražajo stavki identitete med togimi označevalci, nujno resnične na podoben način, kot so nujno resnične propozicije, ki jih izražajo stavki oblike "dejansko *p*". Propozicionalni operator "D" uvedemo z naslednjo definicijo: "Dejansko *p* je resnično na kateremkoli svetu, če in samo če je *p* resnično na dejanskem svetu." V interpretacijo operatorja je vgrajeno, da na vsakem možnem svetu "pogledamo", ali je to, kar sledi operatorju, resnično na dejanskem svetu. Zato takoj velja sklepanje: resnično je, da *p*, torej je nujno resnično, da dejansko *p*. Kajti:

(1) p domneva

(2) $p \rightarrow Dp$ po definiciji "D"

(3) $Dp \rightarrow \Box Dp$ po definiciji "D"

(4) $\Box Dp$ iz (1), (2) in (3)

S pomočjo operatorja "D" lahko iz vsake kontingentno resnične propozicije tvorimo sestav "D*p*", ki je nujno resničen. Ali ni podoben mehanizem na delu v primeru nujnosti resnice (H)? Na vseh metafizično možnih svetovih uporabljamo izraza "Večernica" in "Danica" z referenco (Venera), ki je določena na dejanskem svetu. Nujnost je pomenila resnico v vseh možnih svetovih ravno zato, ker ta ideja nekako izraža intuicijo, da je nekaj nujno, kadar ni odvisno od kontingentnih okoliščin dejanskega sveta. V opisani interpretaciji stavkov tipa "□D*p*" in (H) pa je nekaj nujno zaradi tega, ker so stvari na *dejanskem* svetu takšne ali drugačne. Takšna nujnost se zdi povsem "umetna" – semantični aparat proizvede resnico v vseh možnih svetovih, ne da bi proizvedel tisto pravo nujnost, ki jo ima v mislih tradicionalni epistemolog.

Mislim pa, da vendarle obstaja razlika med primeri tipa "□D*p*" in "□(Večernica = Danica)". V prvem primeru fiksiranje interpretacije operatorja na dejanski svet res izraža samo nekakšno strukturalno, semantično nujnost. Nujnost stavkov identitete med imeni pa lahko beremo kot pravo metafizično nujnost. Z imeni nekako neposredno merimo na metafizično realnost, zato je identiteta (H) nujna v luči metafizične zgradbe sveta.

V tem je tudi odgovor na očitek, da je semantični argument za nujnost *a posteriori* krožen (Wiggins, 1980: 213). V pojem možnega sveta in togega označevalca je po mnenju Wigginsa želeni rezultat že vnaprej vgrajen. "Sokrat bi lahko ne bil filozof" v jeziku možnih svetov razumemo kot "Na nekem možnem svetu Sokrat ni filozof". Toda to pomeni, da stipuliramo: "Če bi stvari potekale drugače, kot so, tedaj Sokrat ne bi bil filozof." Kdor misli, da je možna kontingentna identiteta med lastnimi imeni, pač ne bo sprejel Kripkejevega pojmovanja možnih svetov in togih označevalcev. Odločil se bo, da možni svetovi niso vnaprej dani, njihovo vsebino odkrivamo s pomočjo kvalitativnih kriterijev, ki določijo, kateri individui so med seboj enaki. Lahko bi "odkrili" možni svet, kjer bi bil predmet, ki smo ga poiskali s pomočjo opisa "zadnje nebesno telo na jutranjem nebu" različen od predmeta, ki ustreza opisu "prvo nebesno telo na večernem nebu", zato seveda ne bi veljalo "□(Večernica = Danica)".

Toda krožnosti se izognemo, če navedemo kak dober neodvisen razlog, zakaj je identiteta med togimi označevalci veljavna na vsakem možnem svetu. Takšen razlog pa je *metafizično* dejstvo, po katerem ni mogoče, da bi en predmet (Venera) bil enak dvema predmetoma. Stavek (H) je nujen, ker ima označeni predmet določeno lastnost esencialno (v vseh možnih svetovih). Imena merijo neposredno na metafizično realnost, za njo pa po filozofski analizi velja, da noben individuum ne more hkrati biti dvoje različnih bitnosti.

Katero metafizično dejstvo potemtakem izraža trditev (H)? Kdaj ima predmet, označen kot "Večernica", lastnost "biti nujno identičen z Danico"? Nujnost je v tem, da Veneri pripišemo neko bistveno lastnost. Odgovor na vprašanje, za katero lastnost gre, nam posredno tudi pojasni, katera je tista lastnost, ki jo nadomestimo za "*F*" v (1), ko namesto "*F*δ" pišemo "□(x = δ)". Če je "δ" togi označevalec, potem je lastnost "x = δ" ("biti tak, da je δ") takšna, da vključuje direktno referenco na imenovani individuum. V tem primeru imenovani objekt sam neposredno nastopa v tej lastnosti, brez vsakega posredovanja s konceptualno vsebino. Če je *o* ta individuum, potem gre za lastnost "biti *o*", ki jo ima samo *o* in prav nič drugega. Med trditvama "□(∀x)(x = x)" in "(∃x)□(x = δ)" je velika razlika: prva trdi *de dicto* nujno in trivialno resnico, da ima vsaka stvar univerzalno splošno lastnost "biti individuum x tak, da je samoidentičen", druga pa trdi, da obstaja nekaj, kar ima nujno notranjo partikularno lastnost biti *ta* stvar *o* (t.j. tisto, kar je označeno z "δ").

Stavek identitete (H) torej trdi, da ima predmet, označen kot "Večernica", lastnost biti nujno identičen z Danico. Ta lastnost je bistvena za Venero, ker pa je tudi "Danica" ime za Venero, gre za lastnost Venere, da je *to*, kar je. Venera ima to lastnost esencialno, v tem je, če sledimo Salmonu, izvor nujnosti identitete (H) (Salmon, 1982: 17-21). Lastnost "biti to" ima posebno ime – "totost" [*thisness*] iz latinskega "haecceitas", lastnosti, ki jo že v 13. stoletju uvedel Duns Scotus. Smiselnost te lastnosti predpostavlja, da so individui nekako razprostrti v logičnem prostoru možnosti, tako kot so razprostrti v prostoru in času. Smiselno se je vprašati, ali je *ta* individuum (na dejanskem svetu) isti kot oni na drugem možnem svetu, saj ga iščemo s pomočjo njegove totosti in ni vnaprej dan.

Kripke sicer zavrača doktrino o "totosti", vendar mislim, da smo jo prisiljeni sprejeti kot najboljšo razlago nujnosti stavkov identitete med togimi označevalci. Semantika lastnih imen sama daje razloge samo za trivialno ali strukturalno

nujnost. Metafizična nujnost, ki temelji na pripisovanju bistvenih lastnosti, je najbolj očitna pri empirično odkritih teoretskih identitetah, katerih nujnost naj bi prav tako temeljila samo na teoriji togih označevalcev. Kar precej filozofov ugovarja argumentom, da je mogoče zgolj s *semantičnim* argumentom dokazati nujnost trditve, da je voda H_2O (prim. Forbes, 1985: 181-215, Salmon, 1982: 161-192, Smith, 1985: 147-169 in Steward, 1990). Če v zgornji izpeljavi namesto "Večernice" in "Danice" postavimo izraza "voda" in "H_2O", dobimo:

...

(6) (voda = H_2O) → □(voda = H_2O)

(7) voda = H_2O

(8) □(voda = H_2O)

V tem primeru ne moremo zagovarjati nujnosti "□(voda = H_2O)" z razlogom, da gre za toga označevalca, ki imata referenco fiksirano na dejanskem svetu. "H_2O" sploh ni ime, zato bi šlo kvečjemu za *de facto* togi označevalec, morda skrajšavo opisa "substanca, katere čisti primerki imajo molekule iz dveh atomov vodika in enega atoma kisika v takšni in takšni konfiguraciji". Če je "H_2O" *de facto* togi označevalec, tedaj takšna kemična struktura vedno tvori molekulo iste snovi. Ampak to pomeni, da smo v domnevo, da je "H_2O" togi označevalec, že vgradili domnevo o tem, kaj pomeni biti ena in ista snov na različnih možnih svetovih, namreč to, da ima snov enako kemično strukturo. Začetna domneva o togem označevalcu je v tem primeru že domneva o *esencialnosti* molekularne strukture, torej nekaj, kar je dano vnaprej, *a priori*, ne pa kot *a posteriori* odkritje. Če imamo takšno domnevo, pravzaprav sploh ni potrebno, da se sklicujemo na doktrino o togih označevalcih. Celoten dokaz temelji na modalni odločitvi o tem, kaj pomeni biti ista snov na različnih možnih svetovih, ne pa na tezi, da ima "H_2O" referenco semantično fiksirano na dejanskem svetu.

Esencializem je doktrina, da imajo stvari določene lastnosti nujno, neodvisno od tega, kako jih opisujemo. Za esencialista je, recimo, Sokrat nujno oseba in zgolj naključno filozof. Voda pa je nujno H_2O in zgolj naključno sestavina zemeljskih rek. Voda ne more obstajati in ne biti H_2O. Že Aristotel je esencialne lastnosti označil kot takšne, da predmet preneha obstajati ali pa se spremeni v nekaj drugega, če izgubi svojo esencialno lastnost. Nujnost "□(Danica = Večernica)" temelji na metafizični zgradbi individua, ki ima bistveno lastnost, da ne more biti tak, da ne bi bil to, kar je. V primeru "□(voda = H_2O)" pa pripisujemo vodi bistveno lastnost "biti H_2O". Zveza med predmetom in njegovo "totostjo" je bolj očitna kot pa zveza med snovjo in njeno kemično strukturo, zato je slednjo teže braniti, saj si lahko zamislimo svet, kjer bi voda ne bila H_2O. Toda obe domnevi temeljita na pojmovni odločitvi in ne na empiričnem odkritju. Kemija lahko samo pokaže, da fundamentalna fizikalna struktura razloži manifestne lastnosti snovi, *a priori* filozofska trditev pa je, da je takšna struktura bistvena za dano snov. Semantična pravila jezika so vir strukturalne nujnosti, ki temelji na semantičnih intuicijah, zato je težko reči, da gre za prava odkritja *a posteriori*. Ko pa semantično intuicijo podpremo z esencializmom, tedaj nujnost temelji na *a priori* filozofskih intuicijah o pripisovanju bistvenih lastnosti.

2.

Chisholm kot tradicionalni epistemolog pozna dva izvora nujnosti – nujnost matematičnih in logičnih resnic in nujnost, ki temelji na odnosih vključevanja med lastnostmi (nujno je, da so vse rdeče stvari obarvane, ker lastnost "biti rdeč" vključuje lastnost "biti obarvan"). Antitradicionalist opozarja na novi vir nujnosti – dejstvo, da so določene lastnosti bistvene. Toda, ali gre zares za nujnost, ki jo spoznamo *aposteriori*? V dokazovanja nujnosti *aposteriori* vedno nastopa shema sklepanja:

(N) Če *p*, potem nujno *p*. Toda *p*. Torej nujno *p*.

Kripke priznava, da prvi pogojnik utemeljuje *a priori* filozofska analiza (Kripke1971: 150). O vodi vemo *a priori*, da če je H_2O njena kemična struktura, potem je voda nujno H_2O. V drugi premisi nastopa znanstveno odkritje, da ima vodo kemično zgradbo H_2O. Ker to premiso upravičuje empirična raziskava, je po Kripkeju tudi sklep, "voda je nujno H_2O", upravičen *a posteriori*. Ta model razlaga tudi vse ostale primere nujnosti *a posteriori*. Vzemimo pripisovanje esencialnih lastnosti. *A priori* vemo: če ta miza ni iz ledu, potem *nujno* ni iz ledu. Empirična raziskava pokaže, da ta miza zares ni iz ledu. Torej ta miza nujno ni iz ledu. Sklep je nujno resničen. Ker pa je ena od premis upravičena *a posteriori*, gre po Kripkeju za nujno resnico *a posteriori*.

Tradicionalist bo opozoril, da modalni korak temelji na *a priori* filozofskih intuicijah o tem, da so propozicije določenega tipa nujne in na ta način spet vzpostavil zvezo med nujnostjo in apriornostjo. Eden od najznačilnejših zagovornikov novega apriorizma je George Bealer. Bealer najprej uvede razlikovanje med tremi vrstami pojmov (Bealer, 1987: 295):

1. NATURALISTIČNI POJMI: voda, zlato, limona, toplota, svetloba, artritis, javor ...
2. KATEGORIČNI POJMI: snov, kompozicionalna snov, funkcionalna snov, substanca, kvaliteta, kvantiteta, vzrok, dejanje, razum, oseba, umeten, naraven.
3. FENOMENALNI POJMI so pojmi za duševne vsebine in relacije: bolečina, srbenje in podobni pojme za občutke in fenomenalne kvalitete. Osnovne duševne relacije so: vedeti, zaznavati, odločiti se ...

Omejimo se na kategorične pojme, ki nastopajo v Kripkejevih primerih nujnosti *aposteriori*. Kategorične pojme po Bealerju razloži racionalistična teorija o tem, kaj pomeni imeti pojem:

> *x* poseduje pojem *A* $=_{df.}$ x *ima takšno kognitivno sposobnost, da je večina njegovih nesklepalnih prepričanj o uporabi pojma* A *v enostavnih hipotetičnih primerih resničnih*.

Nesklepalna prepričanja Bealer enači z intuicijami o rabi pojmov. Recimo, da smo v dilemi, kakšen pojem MULTIGON naj pripišemo osebi *x*. Možno je, da pod ta pojem sodi zaprti ravninski lik ali pa da gre za ožji pojem zaprtega ravninskega lika z več kot štirimi stranicami. Če se oseba *x* v normalnih kognitivnih okoliščinah opre na svojo nesklepalno sodbo, po kateri je možno, da je tudi lik s tremi stranicami MULTIGON, tedaj gre za širši pojem zaprtega ravninskega lika. Odgovor na vprašanje o tem, kaj sodi pod dani pojem, temelji na sposobnosti osebe, da v normalnih kognitivnih okoliščinah pravilno presoja uporabo pojma v

hipotetičnih primerih (Bealer, 1987: 318). Nujni in zadostni pogoj za posedovanje pojmov predstavlja naslednja definicija:

> *x* poseduje pojem $A =_{df.}$ (i) *večina* x-*ovih nesklepalnih prepričanj o* A *je resničnih;* (*ii*) x *ima sposobnost, da v kognitivno idealnih okoliščinah pravilno uporablja pojem v večini enostavnih hipotetičnih primerov;* (*iii*) x *je sposoben pojem pravilno uporabljati v elementarnih logičnih operacijah.*

Kognitivno idealne okoliščine so tiste, ki jih dosežemo na koncu filozofske pojmovne analize ali na koncu teoretske sistematizacije intuicij (ob zadostni pozornosti, spominu, inteligenci ipd.). Identiteta kategoričnega pojma je določena s totalnostjo relacij pojma z drugimi kategoričnimi pojmi. To totalnost po mnenju Bealerja odkrijemo in preučujemo v kognitivno idealnih okoliščinah, brez sklicevanja na empirično evidenco ali znanost. Apriorne intuicije so za Bealerja nesklepalna prepričanja o rabi pojmov v enostavnih hipotetičnih primerih. Po racionalistični teoriji pojmovne kompetence velja, da kadar oseba *x* poseduje pojem *A*, tedaj je večina njenih nesklepalnih prepričanj o *A* resničnih. Z intuicijami o pojmu *A* potem lahko upravičujemo druge sodbe, saj racionalistično pojasnilo intuicij zagotavlja, da so sodbe o hipotetični rabi pojma nujno resnične.

Oglejmo si zdaj Kripkejeve primere empirično odkritih teoretskih identitet. V trditvi, da če je voda H_2O, tedaj je voda nujno H_2O, se po Bealerju opiramo na intuicijo o rabi pojma "kompozicionalna snov". Ko enkrat vem, da je voda kompozicionalna snov, mi intuicije o rabi in notranji logiki tega pojma povedo, kdaj je neka snov voda. Recimo, da obstaja planet, povsem enak Zemlji in na njem vzorci snovi, ki napolnjuje reke in morja, s katero Zemljani-dvojniki perejo avtomobile, kuhajo ipd. Snov ima makroskopske lastnosti (barva, okus, specifična teža …) povsem enake kot naša voda, toda njen kemični sestav je XYZ in ne H_2O. Za Putnama to pomeni, da XYZ ni voda, ekstenzije termina pa ne določa naš običajni pojem, ampak strokovnjaki, ki odkrijejo bistveno strukturo snovi, s katero smo na Zemlji v vzročnem stiku.

Toda po Bealerju so v ozadju takšne odločitve o rabi pojma voda *a priori* intuicije o rabi kategoričnega pojma *kompozicionalna snov*. *A priori* vemo, da vzorec kompozicionalne snovi, ki ima strukturo XYZ, ni vzorec vode. Če imajo vzorci kompozicionalne snovi W na mestu P določeno kompleksno kompozicijo U_nV, tedaj vzorci snovi W', ki imajo enake makroskopske lastnosti kot W, vendar pa drugačen sestav, niso vzorci kompozicionalne snovi W. Racionalistična razlaga intuicij (sodb o uporabi pojmov) zagotavlja, da *a priori* poznamo nujne in zadostne pogoje za pripadnost pojmu kompozicionalna snov. Podobno velja za ostale intuicije o kategoričnih pojmih. Recimo, da je mogoče kemično strukture hrane na Zemlji zapisati z neko kemično formulo ali z disjunkcijo kemičnih formul, ki opisujejo kompozicijo hrane. *A priori* intuicije o rabi pojma "funkcionalna snov" so takšne, da snov na Zemlji-dvojnici s popolnoma drugačno kemično strukturo, vendar pa z enako funkcionalno vlogo (se jo da jesti, ima za Zemljane-dvojnike hranilno vrednost, je okusna ipd.) zagotavljajo, da takšna snov je "hrana". Ker je hrana funkcionalna snov, njena kompozicija ni bistvena za to, kdaj nekaj sodi pod ta pojem.

Raba naturalističnih pojmov je torej določena s poznavanjem kategorije, v katero sodi dani pojem (kompozicionala snov, funkcionalna snov ...) in z intuicijami o

rabi kategoričnih pojmov. Samo če obstaja sfera kategoričnih pojmov s svojo notranjo logiko, ki je predmet apriornih raziskav, lahko upravičimo intuicije, ki nastopajo v spoznanju nujnosti *a posteriori* in zagovarjamo pogojnike oblike "če je H_2O kemična struktura vode, potem je voda nujno H_2O".

Mislim, da vloge apriornih intuicij v spoznanju nujnosti *a priori* ni mogoče spodbijati, saj jo zagovarja tudi Kripke. Opozoril bi le, da se morajo intuicije o rabi kategoričnih pojmih opreti na predhodno odločitev o tem, v katero kategorijo dani pojem sodi. Prvo zanimivo vprašanje o pojmu je, v katero kategorijo sploh sodi. Odgovor na to vprašanje pa ni aprioren!

Recimo, da astronavti na Zemlji-dvojnici naletijo na žival, ki se po zunanjih značilnostih ne razlikuje od naših zajcev, ima dolga ušesa, je korenje, živi v podobnem okolju ... Ali sodi tak primerek pod pojem "zajec" ali ne? Po Bealerjevem predlogu najprej ugotovimo, v katero kategorijo sodi pojem "zajec" in potem uporabimo ustrezne kategorične intuicije. Ampak katere? Da je to živo bitje s takšno in takšno genetsko zgradbo (DNK)? Zajci so znani problem v zoologiji. Znanost jih deli na prave zajce, zajcem podobne zajce (zajci piskači) in zajce skakače, ki sodijo v družino veveric. Ni verjetno, da bi samo kognitivno idealne okoliščine izboljšale klasifikacijo in tako pomagale v odločitvi, ali je primerek na Zemlji-dvojnici zajec ali ne. Potrebujemo boljšo teorijo o empirični evidenci, ki bo odgovorila na vprašanje o naravi pojma – v katero kategorijo sodi pojem "zajec". Boljša teorija o svetu in drugačna načela razvrščanja bodo morda razrešila problem takšnih "skupaj zmetanih" naravnih vrst. Preden lahko uporabimo apriorne intuicije o ustreznem kategoričnem pojmu, moramo sploh vedeti, pod kateri kategorični pojem dani predmet ali pojav sodi. Ta odločitev pa je odvisna od empiričnih raziskav.

Bealer se ukvarja z vprašanjem, zakaj sprejemamo esencialistične intuicije, saj niso prav vse intuicije zanesljive. Čeprav modalni korak v shemi (N) zares temelji na *a priori* filozofskih intuicijah o tem, da so propozicije določenega tipa nujne, pa to še ne pomeni, da smo s tem ovrgli obstoj nujnih propozicij *a posteriori*.

3.

V vseh navedenih primerih nujnosti *a posteriori* nastopa spoznanje *a priori*, toda tudi upravičenja, ki ima status *a posteriori*, ne moremo zanikati. Kako razložiti hkratni obstoj spoznanja *a priori* in *a posteriori*? Zanimiv je predlog Alberta Casulla, ki ločuje védenje splošnega modalnega statusa, védenje resničnostne vrednosti in védenje specifičnega modalnega statusa dane propozicije (Casullo, 1987, 1999 in 2002). Kadar oseba S pozna resničnostno vrednost propozicije *p*, ve, da je *p* resnična ali neresnična. V tem primeru poseduje neko faktično znanje. Poznavanje splošnega modalnega statusa *p* je védenje o tem, ali gre za nujno ali kontingentno propozicijo. Specifični modalni status propozicije pa oseba S pozna, ko ve, ali je *p* nujno resnična ali nujno neresnična ali pa kontingentno resnična ali kontingentno neresnična propozicija. Oseba S lahko pozna splošni modalni status propozicije *p*, ne da bi poznala resničnostno vrednost te propozicije. Recimo, Goldbachova hipoteza je matematična propozicija, vemo pa, da so vse matematične propozicije nujne. Zato poznamo splošni modalni status te hipoteze, ne da bi poznali njeno resničnostno vrednost. Če pa poznamo specifični modalni status propozicije, potem poznamo tako njej splošni modalni status kot njeno resničnostno vrednost.

V Kripkejevih primerih je prva premisa v shemi (N) *a priori*, utemeljuje jo nek miselni poizkus – ne moremo si zamisliti, da bi kemična zgradba ne bila bistvena za neko snov v primeru (V), zato *a priori* poznamo splošni modalni status propozicije "nujno, voda je H_2O". Podobno, v primeru nujnosti, da je Večernica nujno Danica – ne moremo si zamisliti, da bi nek predmet lahko bil različen od samega sebe. Resničnostno vrednost propozicije, ki je druga premisa v sklepanju (N), odkrijemo *a posteriori* – znanost odkrije, da ima voda dejansko zgradbo H_2O. Kakšen pa je status sklepa? V vseh primerih vemo, da je propozicija *p* nujno resnična, če je resnična. Izkustvo nam pove, da je propozicija resnična. Ker pa smo to resnico odkrili *a posteriori*, je po Kripkeju tudi sklep o nujnosti propozicije spoznan *a posteriori*, torej je modalni status sklepa *a posteriori*. Toda kateri modalni status – splošni ali specifični?

Naj bo apriornost *stroga* spremljevalka nujnosti, če velja, da je propozicija nujna, samo če poznamo *a priori* njen splošni in specifični modalni status. Naj bo apriornost *šibka* spremljevalka nujnosti, če velja, da je propozicija nujna, samo če poznamo *a priori* njen splošni modalni status (njen specifični modalni status pa lahko odkrijemo *a posteriori*). In končno, apriornost ni nikakršna spremljevalka nujnosti, če v nekaterih primerih nujnih propozicij njihov specifični in splošni modalni status odkrijemo *a posteriori*.

Antitradicionalist (Kripke) trdi, da je specifični modalni status sklepa v shemi (N) *a posteriori*, saj resničnostno vrednost takšne propozicije odkrijemo s pomočjo izkustvene premise. Tradicionalist ga bo opozoril, da pa je poznavanje splošnega modalnega statusa propozicij *a priori*, zato je apriornost vsaj šibka spremljevalka nujnosti. Ali Kripke dopušča, da je splošni modalni status nujnih propozicij *a posteriori* kljub temu vedno spoznan *a priori*? Odgovor se mi ne zdi povsem jasen. Kripke o vseh primerih nujnosti *a posteriori* trdi, da je filozofska analiza tista, ki nam pove, da ne morejo biti kontingentno resnične. Za Casulla to pomeni, da v Kripkejevih primerih *a priori* poznamo splošni modalni status (nujnost) sklepa. Tipični tradicionalist, recimo Kant, naj bi trdil le to, da je splošni

modalni status nujnih propozicij vedno aprioren. Kripkejevi primeri pa tega ne ovržejo (Casullo, 1999: 25).

Toda nekatera mesta kažejo, da je po mnenju Kripkeja empirično spoznanje resnice dane propozicije že tudi izkustveno spoznanje nujnosti te propozicije (Kripke 1980: 159). Torej apriornost ni nikakršna spremljevalka nujnosti. K takšnemu razumevanju se v zadnjem preglednem članku nagiba celo sam Casullo, ko obravnava tezo, ki jo sicer pripisuje Kantu (Casullo, 2002):

(K) Splošnega modalnega statusa nujnih propozicij ne moremo spoznati na osnovi izkustev.

Kot smo videli na začetku te razprave – empirične raziskave odkrijejo samo dejstva o dejanskem svetu, ne morejo pa nam posredovati spoznanja o drugih možnih svetovih. Toda Casullo zdaj ugotavlja, da je ta teza sporna, saj, recimo, zakoni narave kot nomološko nujne propozicije niso samo opis dejanskega sveta, ampak podpirajo protidejstvene trditve, torej nam posredujejo informacijo o tem, kar je onstran dejanskosti. Celo najbolj običajna trditev, "svinčnik bo padel, če ga izpustim iz rok", govori nekaj o nekem drugem možnem svetu, o tistem, ki bi bil realiziran, če bi mi svinčnik padel iz rok. Zakone narave pa odkrivamo na osnovi izkustva, zato je tudi spoznanje splošnega modalnega statusa (nomološko) nujnih propozicij lahko aposteriorno. Zato bi tudi Kripkejeve primere lahko brali kot tezo, da je v primeru nekaterih nujnih propozicij spoznanje njihovega splošnega modalnega statusa *a posteriori*. Torej apriornost ni niti šibka spremljevalka nujnosti!

Toda nekateri trdijo, da je tudi v primeru zakonov narave filozofska analiza tista, ki nam pove, da ne morejo biti samo kontingentno resnični. O neki posplošitvi vemo, da je zakon narave (nujna) tako, da najprej z *a priori* refleksijo o notranjih lastnostih te posplošitve (predikati so povezani v neki razlagalni in projektibilni relaciji) odkrijemo, da je "zakonolika" (nomološko nujna). To vemo vnaprej, preden odkrijemo, ali predmeti, za katere gre, dejansko instancirajo lastnosti, ki jih predikati izražajo. To odkrijemo šele v drugem, empiričnem koraku in potem izpeljemo, da je posplošitev nujno resnična (prim. McGinn, 1981: 185-187). Takšna obramba teze (K) pa seveda pomeni, da je apriornost vsaj šibka spremljevalka nujnosti, saj je celo v primeru nomološko nujnih propozicij spoznanje njihovega splošnega modalnega statusa *a priori*.

Obramba tradicionalne zveze med nujnostjo in apriornostjo, ki temelji na apriornem spoznanju splošnega modalnega statusa nujnih propozicij, pa izgubi svojo težo, ko razmislimo o spoznanju modalnega statusa kontingentnih propozicij. Ali sploh obstajajo kakršnekoli propozicije, katerih splošni modalni status odkrijemo *a posteriori*? Spomnimo se tez:

(T_1) S ve *a priori*, da *p*, če in samo če je S-ovo prepričanje, da *p*, nujno resnično.

(T_2) S ve *a posteriori*, da *p*, če in samo če je S-ovo prepričanje, da *p*, kontingentno resnično.

Tradicionalist brani šibko različico (T_1) tako, da trdi:

(T_1^*) Propozicija je nujna, samo če S pozna *a priori* njen splošni modalni status (njen specifični modalni status pa lahko odkrijemo *a posteriori*).

Toda, ali lahko s takšno obrambo zveze med nujnostjo in apriornostjo

tradicionalist ohrani zvezo med kontingenco in aposteriornostjo? Recimo:

(T_2^*) Propozicija je kontingentna, samo če S pozna *a posteriori* njen splošni modalni status.

(T_2^*) pa je neresnična teza. Recimo, da sem v sobi sam. "V tej sobi je manj kot pet ljudi" je tedaj zanesljivo kontingentna sodba, toda njen modalni status poznamo *a priori*. Skušamo si zamisliti nasprotje in v tem seveda uspemo, zato vemo *a priori*, da gre za kontingentno propozicijo. Tudi v primeru spoznanja, da je dana sodba kontingentno resnična, je na delu modalna shema, podobna shemi (N):

Če *p*, potem kontingentno *p*. Toda *p*. Torej kontingentno *p*.

Kontingenca in nujnost sta metafizični kategoriji, logično lahko eno definiramo z drugo, obe pa govorita nekaj o resnici propozicije v drugih možnih svetovih (če je nujna, je resnična v vseh možnih svetovih; če je kontingentna, je vsaj v enem od možnih svetov neresnična). Tudi kontingenca kot nenujnost sega čez dejansko, govori o zgolj možnem, problem pa je vseskozi ravno v tem, kako lahko imamo *a posteriori* védenje o hipotetičnih situacijah. Zato mora tradicionalist priznati, da je tudi spoznanje splošnega modalnega statusa kontingentih propozicij apriorno.

Ugotovili smo, da je spoznanje splošnega modalnega statusa vedno apriorno, tradicionalist je zato v dilemi. Če je (T_1^*) dovolj za obrambo tradicionalne zveze med nujnostjo in apriornostjo, potem takoj pridobimo mnoštvo *a priori* kontingentnih propozicij, ki bi morale biti za tradicionalista epistemološko prav tako problematične, kot so to nujne propozicije *a posteriori*. Spomnimo se, da kadar neko propozicijo spoznamo, ne da bi se sklicevali na izkustvo, tedaj je za tradicionalista nujna. Če pa takšna kontingenca *a priori* ni problematična, potem šibka zveza med nujnostjo in apriornostjo, ki jo s pomočjo teze (T_1^*) brani tradicionalist, nima nobene prave vsebine in izgubi svojo razločevalno vlogo. S (T_1^*) naj bi ravno branili posebnost nujnih propozicij. Zdaj pa se izkaže, da se nujne propozicije v poznavanju splošnega modalnega statusa sploh ne razlikujejo od kontingentnih!

Zdi se, da bi moral tradicionalist braniti posebnost nujnih propozicij z močnejšo tezo:

(T_1^{**}) Propozicija je nujna, samo če S pozna *a priori* njen specifični modalni status.

Toda v Kripkejevih protiprimerih resnico propozicije, recimo "voda je nujno H_2O", odkrijemo *a posteriori*, zato je tudi njen specifični modalni status *a posteriori*. Podobna usoda doleti tradicionalista, če rešuje posebnost kontingentnih propozicij z:

(T_2^{**}) Propozicija je kontingentna, samo če S pozna *a posteriori* njen specifični modalni status.

Tudi v tem primeru tradicionalist naleti na Kripkejeve protiprimere. Najbolj slavna kontingentna resnica *a priori* je propozicija, s katero so v 19. stoletju definirali dolžino enega metra. "Meter je dolžina palice *e*", kjer je *e* platinasta palica ("etalon"), ki so jo hranili v posebnem sefu v Parizu. Kdor razume (ali je razumel v času, ko je bila dolžina fiksirana z etalonom) izraz *meter*, ta ve *a priori*, neodvisno od merjenja, da gre za dolžino dragocene palice *e*. Zadošča, da

razume, kaj pomeni izraz "meter", pa že ve, da je meter dolžina palice *e*. Vemo pa, da se v odvisnosti od zunanje temperature snovi raztezajo in krčijo, zato bi dolžina palice *e* lahko bila tudi drugačna. Zato je propozicija "meter je dolžina palice *e*" kontingentno resnična. Toda resničnostno vrednost propozicije (definicije dolžine "en meter") poznamo *a priori*, torej je tudi specifični modalni status propozicije *a priori*.

Zdi se mi, da apriornost splošnega modalnega statusa, ki ne ločuje med nujnostjo in kontingenco, ni zanimiva obramba teze, da je apriornost stroga spremljevalka nujnosti. Mislim, da tipični tradicionalist ne trdi samo tega, da je splošni modalni status nujnih propozicij aprioren. Za Kanta je "stavek, ki je hkrati mišljen z *nujnostjo*, ... apriorna sodba" v smislu, da vemo, da je tak stavek nujno resničen. Za Kripkeja že aposteriornost specifičnega modalnega statusa nujnih propozicij zadošča za potrditev teze, da obstajajo nujne resnice *a posteriori*, zato Casullova razlikovanja ne ovržejo teze, da so nekatere nujne resnice spoznane *a posteriori*. Res je, da v vseh navedenih primerih nujnosti *a posteriori* nastopata filozofska intuicija in spoznanje *a priori*, toda to dejstvo danim nujnim resnicam še ne odvzame njihovega aposteriornega statusa.

ON NECESSITY A POSTERIORI

In traditional epistemology the class of necessary and *apriori* truths are co-extensive, all and only necessary truths are justified *apriori*. S. Kripke defended the thesis that some necessary truths are justified *aposteriori* and some contingent truths are justified *apriori*. The source of necessity in alleged necessity *aposteriori* is explained in terms of essential properties. G. Bealer stresses the role of *apriori* intuitions in the establishment of necessity *aposteriori*. But these intuitions depend on a prior decision about the nature of the concept involved and the role of empirical discoveries in this decision can not be neglected. A. Casullo aims to re-establish the connection between necessity and aprioricity with the introduction of new distinctions. According to his proposal general modal status of necessary propositions is always *apriori*. But it turns out that general modal status of contingent propositions is also *apriori*, so Casullo's proposal is not an adequate defence of the traditional connection between necessity and aprioricity.

Keywords: *apriori*, *aposteriori*, necessity, contingency, identitiy statements, rigid designators, essentialism, Kripke.

Literatura

Bealer, G. (1987). "The Philosophical Limits of Scientific Essentialism". *Philosophical Perspectives*, 1, str. 289-365.

Cartwright, R. (1979). "Indiscernibility Principles". *Midwest Studies in Philosophy*, 4, str. 293-306.

Casullo, A. (2002): "A Priori Knowledge". V Moser, P. K. (ur), *The Oxford Handbook of Epistemology*, Oxford: Oxford University Press.

Casullo, A. (1999). "A Priori Knowledge Appraised". V Casullo, A. (ur.), *A Priori Knowledge*, Aldershot: Dartmouth Publishing Company.

Casullo, A. (1987). "Kripke on the *Apriori* and the Necessary". V Moser, P. (ur.), *Apriori Knowledge*, Oxford: Oxford University Press.

Chisholm, R. (1977). *Theory of Knowledge*. Englewood Cliffs: Prentice Hall (2. izdaja).

Dummett, M. (1973). *Frege – Philosophy of Language*. Duckworth: London.

Forbes, G. (1985). *The Metaphysics of Modality*. Oxford: Clarendon Press.

Kant, I. (2001). *Kritika čistega uma ¼. Problemi*, 1-2/36, str. 5-170.

Kaplan, D. (1990). "Demonstratives" in "Afterthoughts". V Almog, J., Perry, J., Wettstein H. (ur.), *Themes from Kaplan*, New York, Oxford: Oxford University Press.

Kripke, S. (1971). "Identity and Necessity". V Munitz, M. K., (ur.), *Identity and*

Individuation, New York: New York University Press.

Kripke, S. (1979). “A Puzzle about Belief”. V Salmon, N. in Soames, S. (ur.) (1988), *Propositions and Attitudes*, Oxford: Oxford University Press.

Kripke, S. (1980). *Naming and Necessity*. Oxford: Blackwell. (V slovenščini: *Imenovanje in nujnost*, Krtina: Ljubljana 2000.)

McGinn, C. (1981). “Modal Reality”. V Healey, R. (ur.), *Reduction, Time and Reality*, Cambridge: Cambridge University Press, str. 143-187.

Salmon, N. (1982). *Reference and Essence*. Oxford: Basil Blackwell.

Smith, P. (1985). “Names, Identity and Necessity”. V Hacking, I. (ur.), *Exercises in Analysis*, Cambridge: Cambridge University Press, str. 147-169.

Steward, H. (1990). “Identity Statements and the Necessary *Aposteriori*”. *The Journal of Philosophy*, 4 (vol. 87).

Šuster, D. (1991). *Filozofski problemi modalne semantike* (magistrska naloga). Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Wiggins, D. (1980). *Sameness and Substance*. Oxford: Basil Blackwell.